

HUMANITIES INSTITUTE

YÜZÜNDE BİR YER 2009

Sema Kaygusuz 1972-

KİŞİLER

Bese Toplumlararası kavgada, tüm ailesini kaybetmiştir ve başka şehre zorunlu olarak göç etmek zorunda kalan, sürülen insanların içindedir. Daha sonra evlenir ve altı çocuğu olur. Genç yaşta dul kalan Bese, kendi yöresine ait kültür ve inançlara tutunmuş bir kadındır. Bu doğrultuda Hızır'ın ve İncir ağacının hayatında özel bir yeri vardır.

Bese'nin torunu Fotoğrafçılık yapan Bese'nin kız torunu, babaannesinden ve yaşadıklarından çok etkilenmiştir. Bu etkilenmişlik yüzünden ona ait duyguları kendi içinde taşımaktadır. Sanki, bir türlü kendini bulamadığı, başka birinin deneyimleri ile yaşadığı, Bese'nin duygularını üzerinde taşıdığı için romanda ismi yer almamaktadır.

ÖYKÜ

Ayaklanma sonrası Devlete karşı ayaklananlar kaybetmiştir. Harput köprüsü sayesinde kaçabilenler kıyımdan kurtulmuştur. Bese'nin ailesinden bir tek o kalmıştır. Tüm ailesi katledilmiştir. Kardeşinin cesedini Munzur Nehri'nde gördüğünden beri zorunlu kalmadıkça pek konuşmuyordur. Kırk kişi yüklerini sırtlanmış sürgün edildikleri Elazığ'dan kalkan trenle şehirden ayrılmak zorunda kalmış, onlara kalmaları için izin verilen şehre doğru gidiyorlardır. Yoldayken kimileri sıtma ve açlığa dayanamayıp ölmüştür. Onları göme göme yol almak zorunda kalmışlardır. Trenden indikleri yerde ateş yakıp o akşam konaklamaya karar verirler.

Bese'nin kaybolması Bese sessiz sessiz ormana doğru giderken çiş geldiğini düşünür herkes. Fakat Bese geri dönmez. Üç gün ortadan kaybolur. Topluluk, o kadar ölümün ve acının ardından ölüsü bile olsa arkalarında bir de Bese'yi bırakmak istemezler. Tüm ormanı, etrafı ararlar ama Bese ortaya çıkmaz. Bese efsaneleri oluşmaya başlamıştır. Biri Bese'nin yanlarında olduğunu ama görünmediğini, başka biri aslında çok önce öldüğünü ama ruhunun yeni ayrıldığını, bir başkası ise kızın cinlere karışmış olabileceğini söylüyordur.

Bese'nin geri dönüşü Üçüncü günde Bese geri gelir. Geri döndüğünde Bese'nin saçları darmadağın, yarı çıplak, dizleri ve kolları yara bere içindedir. Konuşmakta güçlük çekiyordur. Konuştukça kaburgaları ciğerlerine batıyordu. Çekingenliğini ise adeta terk etmiş, direngen bir tavır içine girmişti. Davranışlarıyla herkesi dışlıyor, kabilesi ile arasına aşılmaz bir uzaklık koyuyordu. Nerede olduğunu sorduklarında son derece doğal bir şey anlatır gibi Hızır'ı gördüğünü, boz atına binmiş ona baktığını ve eliyle ona gel işareti yaptığını söyler. O da Hızır'ın peşinden gitmiştir.

Zorunlu iskan köyündeki günler Kırk kişilik topluluk, Karadeniz dağlarını aşan yirmi günlük yolculuktan sonra Çarşamba yakınlarında, tütün tarlalarıyla çevrili bir köye varırlar. Onlara tamamen yabancı bir memleket, iklim, tabiattır. Köylüler onlara mısır ekmeği ve kızarmış et verirler. Ama Dersimliler mısır ekmeğini pişmiş tezek, eti de mundar sanıp ağızlarına bile koymazlar. Yaşadıkları onca korkunç olayın ardından hiç kimseye güvenmiyorlardır. Kadınların başı başka türlü bağlı, dili farklı, sofrası düzeni farklı ve onlara yabancı bu memlekette kendi yiyeceklerinden, geleneklerinden bahsedemezler. Dillerini hiç anlamadıkları bu köyde derme çatma damsız evlere üçer beşer yerleşip yaşamaya başlarlar. Camide namaz kılmak yerine cem yapıp türkü söylemeleri, kayıplarını anarken kadın ve erkeklerin birbirine yaslanıp ağlaması köylülerin gözüne batmaya başlamıştır. Çok geçmeden 'Aleviler mendeburdur' diye onları taşa tutarlar. Hepsini can korkusuyla yataklarını yorganlarını toplayıp Samsun'a göç etmeye başlarlar.

Bese'nin hamileliği Samsun g yolunda komutan karşılarına çıkar. Yetkililer şehre giremeyeceklerini, derhal geri dönmelerini emreder. Dört gündür yürüdükleri yolu geri dönmeye başlamışlardır. Bu sırada Bese'nin değişimi dikkatlerini eker. Gözleri eskisinden daha iyi parlıyor ve yalpalaya yalpalaya değil kasıklarını tutarak yryordur. Kadınlar bu halini fark edince onu yakalayıp sırt üstü yere yatırırılar. İçlerinden cerrahlığı ile bilinen, ciğere saplanacak kurşunu çıkaracak denli hünerli bir kocakarı bir incir dalını tam Bese'nin rahim ağzına sokacağı sırada Bese bacaklarını var gücüyle birleştirir ve karşı çıkar. İncirle aramı bozmayın diyerek hamileliğini sonlandırmalarına izin vermez.

Bese'nin oğlu İlyas Bese'nin karnı büyümeden saf bir delikanlıyla düğün yapılarak apar topar evlendirilir. Doğan ocuğun kulakları hafif kepçe, gözleri ekiktir. Babası Bese'nin eteğinden ayrılmayan bu mızız tabiatlı çocuğa iki yaşına kadar Ali diye seslenmiş, iki yaşından sonra Kemal, altı yaşına bastığı gün Mehmet, on dördünde ise İlyas adını koymuştur. Babasının kararsızlığı yüzünden huyu hiç düzelmez ocuğun. Yerli yersiz ağlayan, olur olmaz her şeyden rken birisi olur. Bu sırada Bese'nin başka çocukları da olur. İlyas ise henüz on beşindeyken bir gece yarısı babasının ayakkabılarını giyerek dışarı çıkar ve bir daha dönmez. Onun gidişi ev ahalisini rahatsa da Bese deliye döner. arşamba ovasında bakmadığı yer kalmaz. Tekirdağ'a gcp bir çiftlikte yanaşma olarak çalıştığı, İstanbul'a kaçıp orada bir sanat okuluna girdiğine dair çeşitli rivayetler dolaşıp dursa da Bese, gördüğü her delikanlıyı İlyas'a benzetip peşinden gitmiştir. Devletten gizlice Samsun'a gctkleri ilk günden itibaren hemen her gün akla gelebilecek her yerde oğlunu arar. Bir süre sonrası İlyas'ın gaibe karıştığına inanması Bese'nin dünyasında bir teselliye dönüşmüştür. Nasıl ki Hızır göğe çekilip ruhsal bir makamda görünmezliğe kavuştuysa, dilediğinde yeryüzüne inip yüzlerden bir yüz takınıyorsa, belki oğlu İlyas da onun bir uzantısı olmuştur diye düşünmeye başlamıştır.

Hızır'ın hikayeleri Altı ocuk annesi Bese erken yaşta dul kalmıştır. Çocuklarını evlendirmiştir. Yıllar geçmiştir ve bir gün torunu olur. Torunu için bahçeye bir incir ağacı diker. Eline doğan toruna kırk gün isim verilmesini engeller. Torununa koyulması gereken ismi yüzünde aramıştır. Kırkıncı günün gecesi sülün gibi bir kız olarak babaannesinin rüyasına giren kız, gerçek adını ona söylemiştir. Bese uyandıktan sonra torununun kulağına, rüyasında büyümüş haliyle kendine koyduğu üç kez fısıldar. Torun ve babaannenin ilişkisi iyidir fakat yine de yıl içinde sadece tatil için 5-10 gün kalmaya gittiklerinde grşebiliyorlardır. Kck bir kızken yine babaannesinin evine gitmişlerdir. Gece onunla yatıyordu. Gece vakti sesler duyar ve ayak seslerinin giderek ona yaklaştığını hisseder. Korkudan battaniyeyi eker ve sesleri dinler, ter içinde kalmıştır. Sonunda dayanamayıp bağırdığında babaannesi de uyanır. Sesleri anlattığında babaannesi önemsemez. Hızır'ın gelmiş olabileceğini, lmşleri için kavurduğu helvadan yiyip gitmiş olabileceğini düşünüyordur. Kck bir kızken Hızır'ı uzak bir akraba zanneden kız sonraki günlerde babaannesine sürekli Hızır ile ilgili sorular sorar. Babaannesi de Hızır ile ilgili hep aynı bilgiler içeren bir sürü hikaye anlatıyordu. Kız babaannesinin Hızır'a olan gcl inancı yüzünden yıllar sonra Hızır'ın peşine düşecektir. Ama babaannesi ölmeden önce, okulda matematik ve geometriye merak saldığı günler babaannesinin Hızır inancını saf bir inanç olarak görüp, kandiğını düşünecek ve ona tebessüm ve şefkatle bakacaktır.

Bahçedeki incir ağacı Bese'nin torunu artık büyümüştür. Bese'de ölmüştür. Son yılında fazlasıyla böbrek sancısı çekmiş, taş düşürmüştür. Kız, evini kiralamadan önce bahçe katı, kck bir ev istemesinin yanında bahçesinde incir ağacı olacak diye de tutturmuştur. Bu sebeple çok zor ev bulmuştur. İncir ağacı ile yaşamanın zamanının geldiğini düşünmektedir. Babaannesi ile ilgili her şey onu fazlasıyla etkilemiştir. Babaannesinin incir ağacı ile olan ilişkisi ve ağaçla ilgili düşünceleri de bunlardan biridir. Evi tuttuğu ilk gün yaptığı ilk şey bahçeye çıkıp incir ağacına ad vermek olur. Ağaca Zevraki ismini koyar. Anlamı hem kayık hem de tahta demektir. Kız, Zevraki'nin meyve vermesini hep bir ümitle beklemektedir. Ağaçta bir değişim olursa onda da olacak gibi hissediordu. Her bahar bahçivan tutup kök budaması yaptırıp, sonbahar geldi mi dibine yanmış çiftlik gübresi attırmıştır. Toprağına sulandırılmış kireç bile dktrmştr. Dalları kat kat yapraklansa da tek bir incir vermez ağaç.

Torunun memlekete donusu Yirmi beş yaşında olduğu yıl, Bese'nin torunu ona miras kalan cevizliğin tapusunu almak için ilk kez Dersim'e gider. Minibüsten iner inmez o köye hiçbir zaman ait olmadığını hissetmiştir. Köye varıncaya kadar jandarmalar defalarca yolunu kesmiştir. Köye geldiğinde yavaş yavaş çevresi kalabalıklaşır. Yarı Türkçe yarı Zazaca konuştukları için onları doğru dürüst anlayamaz. Bu topraklarda olup bitenleri saymaya gücü yoktur hiçbirinin. Üstelik hala korkuyorlardır. Daha çok kızı merak ederler. Kim olduğu, nereden ve niye geldiği merak edilir. Başlangıçta onun Zurrek olduğundan kuşkulanırlar. Küçük yalan manasına gelen Zurrek, insan kılığına girip sofralara musallat olan uğursuz bir peridir. Tanrı misafiri mi, Zurrek mi olduğunu anlayabilmek için ilk gece kızı bu dünya ve öbür dünya arasındaki perdeyi görebilmesiyle meşhur, genç yaşta dul kalmış Huriye'nin evinde yatırmaya karar verirler. Huriye'nin kefilliği sayesinde Zurrek olmadığına ikna olurlar ve kızı şefkatle ağırlamaya başlarlar. Kız her gün başka bir evde kalıyordu.

Memleketteki inanışlar Memlekette dördüncü gün yeni evli bir çiftin evinde kalır ve gece bir gürültüyle yataktan fırlar. Sanki bir topluluk bir neşe içinde, bir acı içinde sesler çıkarıyordu. Pencereden dışarı bakınca her yerin karla kaplandığı sokaklarda bir şey göremez. Evinde kaldığı Sırma o an eliyle omzuna dokununca çılgın atar. Sırma, Hızır ayı içinde bulduklarını, bütün cin ve perilerin Hızır'ı yad etmek için Yılan Dağı'na gitmek için toplandıklarını söyler. Onlar tarafından gece vakti fark edilirse uzaklara götürülüp dağlarda kaybolabileceğini de eklemiştir. Her ne olursa olsun geceye bakmaması gerektiğini, dışarı çıkmaması gerektiğini, anlatır. Kız anlatılanlardan etkilenir, kendince önlemler alıp gece yatmadan çiş gelmesin diye su bile içmemeye dikkat etmeye başlar. Herkes ona şefkatle yaklaşıyordu. Sürgün edilmiş ve yıllarca başka şehirlerde yaşamak zorunda kalmış bir aileden kalan biri olarak onu sarıp sarmalarlar. Babaannesinin bir türlü anlatmadığı yaşanan acıların hikâyesini anlatırlar. Trajik olaylar söz konusudur. Fakat kız ailesinin eski memleketinde sürgünde gibidir. Bir daha Dersim'e hiç gitmeyecektir.

Hidrellez kutlaması İstanbul'a dönünce Hidrellez günü fotoğraf çekmek için Ahırkapı'ya gider. Hızır'a son dileklerini söylemek için insanlar ateş yakmış, dans ediyor, ateşin üzerinden atlayarak dilekte bulunuyorlardır. O kadar kişi içinde oldukça farklı ve güzel dans eden bir adam fark eder. Dikkatle onu izlemeye başlar. Adeta kendinden geçmiş gibidir. Adamın fotoğraflarını çekmeye başlar. En iyi pozunu yakalamak derindedir. Dans eden adam elini uzatır, o da tutar. Başparmağında, aynı babaannesinin Hızır'ı anlatırken söylediği gibi kemik yoktur. Doğu'nun ölümsüzdür Hızır. Zamana ağ kuran birisidir. Yüreğin atmaya yetmediği, umudun tükenmeye başladığı anları kollayandır. Ne veli, ne peygamber, ne melek, ne bilgedir. Bunlardan öte bunların hepsi gibidir. Kız dönüp de 1938'de nerede olduğunu, Samsun'a göçen topluluğu görüp görmediğini, Bese'yi ormana çağırın kişinin o olup olmadığını, o değilse kim olduğunu sormaz ama aklından geçirir.

Bese'nin torununun iç sesi Babaannesinin inancından dolayı kendini Hızır'ı kanıtlamaya adanmış kızı en sonunda iç sesi Bese'den başka bir yön seçmesi için telkinde bulunur. Onun Hızır'dan önceki halini düşünmesini, acılar yaşamamış halini özümsemesini önerir. Ömrünün sonuna kadar babaannesinin trajedisine yaşayacaktır ama ikinci ses artık azalacak, bu ikilemler kızın sadece yüzünde kalacaktır. Yaşamadığı halde etkisi altında kaldığı bu duygular, yaşanmışlıklar kızın olgunlaşmasını ve kendini bulmasını engellemiştir. Çünkü babaannesinin üzüntüsünü, bilincini adeta miras almıştır.

TEMALAR

Utancı/Suskunluk Toplulararası kavgalarda büyük trajediler yaşanmıştır. O günlerde yaşanan olayların içinde olmasalar da ailesi olaylardan etkilenen herkes ve bizzat olayları yaşayanlar öfke, kızgınlık, üzüntüden önce utanç duygusunu hissetmektedirler. Bahsedilen bu utanç duygusu, aşığılanma ve hor görülmenin utancıdır. Maruz kaldıkları durumlardan utanma duygusu insanların sessizleşmesine neden olmuştur. Bu sessizlik, torununa bir çok şey anlatan, torununa düşkün Bese'nin torunu dahil hiç kimseye bahsetmemesi, acılarını hiçbir zaman dillendirmemesine neden olur.

İnanç Yazar, hikayesinde Dersim halkının inançlarına yer vermiştir. Zurrek, Hızır, İncir ağacı bu inanç temalarından bazılarıdır. Özellikle Bese ve Dersim'deki köylülerin Hızır'a olan inançları, yaşadıkları acıların, yoklukların inançlarıyla üstesinden gelmeleri görülmektedir. Ailesi tarafından bu kültürden uzak büyütülen kız, babaannesinin etkisi ile farkında olmadan Hızır'ın peşine düşer.

Duygusal miras Bese'nin torunu, başka bir zamanda acılar yaşamış bir kadın olan Bese'nin, şimdiki zamana sarkan bilincini ödünç alan, üzüntülü bir hikâyeyi bizzat yaşamış biri gibi hissediyordur. Kendi kendini hırpalıyor fakat bunu da çok fark etmiyordur. Bu duyguyu aşmadıkça da asıl benliğine ulaşamıyor ve tamamlanamıyordur. Karakterde bölünmüşlük söz konusudur. Bir bütün olamayan iki farklı parça gibi olması iç dünyasının yüzünde bir yer edinmemesine, onu hep dışarıdan bir göz gibi izlemesine neden olmaktadır.

KARAKTER ANALİZİ

Bese (Sessiz)

Karakter Bese tüm yakınlarını kaybetmiş, yaşadığı olaylardan ve acılardan dolayı sessizleşmiş, içe dönük bir karakterdir. Acılarından kimseye bahsetmiyordur. Yaşadıklarını kendi inançları ile anlamlandırarak atlatmaya çalışan bir kadındır. Mutsuz ve kederlidir. Aynı zamanda asabi ve öfkeli bir yapısı vardır ve ailesi bu özelliklerinden dolayı yılmıştır.

Aktivite Bese, büyük trajediler yaşamıştır. Tüm ailesini kaybetmiş, zorunlu olarak göç etmek zorunda kalmış, tecavüze uğramış ve yıllarca ortadan kaybolan oğlu İlyas'ı aramıştır. Sonunda onun Hızır'dan oluşuna inanması gibi, Hızır gibi zamandan, mekândan bağımsızlaştığına inanmaya başlamıştır. Torunu çok sevmektedir ve ona çok düşkündür. Ailesinde ondan çekinmeyen bir tek torunu vardır.

ÖRNEK ANILAR

Torununa düşkün/İçe kapanık Bese'nin torunu henüz on yaşındayken babaannesi ile olan bir anısı bölünmüş kişiliği, iç sesi tarafından ona hatırlatılır. Bir evin bahçe duvarına oturmuş, gelen geçene bakıyordu ve o sırada yokuşun altında Bese belirmiştir. "İnsanlar yanından geçip giderken başıyla selam verip gözlerini yere indiriyor, belli ki kimseyle konuşmak istemiyor. Halinde bir kuş tedirginliği. Uzaktan bakınca hantal bir duruşu var, boynu omuzlarının arasına sıkışmış. İçinden geçtiği zamansallığı umursamaksızın başı eğik kendi zamanını yaşıyor. Söyleyecek kimse kalmamış gibi dünya ıssız onun gözünde. Baktığı yerlerde kendini bulamıyor. Seni fark ettiği an geniş bir gülümseme kaplıyor yüzünü. Sadece ağzıyla değil, burnuyla, alnıyla, yük çeken omuzlarıyla beraber bütün mahalleye yayılan bir arzuyla gülümsüyor. Güzel bir ülkeye bakıyor sanki."

Kederli/Suskun Kız, babaannesini son gördüğü zamanı hatırlar. Ölmeden bir yıl öncedir ve kederli, ağladığı bir anına tanık olmuş, yirmi yaşında toy bir kızken ne dediğini tam kavrayamasa da anlamış gibi yaparak ona şefkat göstermiştir. " Böbrekleri yüzünden iyice solgunlaşmıştı kadın. Düşürdüğü iki taşı mücevher gibi koynunda saklıyordu. Biri ona nasılın, halin nasıl diye sorar sormaz memelerinin arasından çıkardığı taşları gösteriyordu. Bunlar taş değil de nesneleşmiş kederiydi Bese'nin. Belinde kum kum biriktirip dokuduğu sözsüz birer anlatıydı bu yamuk yumuk taşlar. İçi yırtılıysa dışarı attığı cevherini gösterince her şeyi söylemiş gibi oluyor, susmayı sürdürüyordu. O gün bakır kazanda aşureyi karıştırırken uzun uzun iç çekti. Her hatırlayış derin bir iç çekişti son zamanlarda."

Bese'nin torunu (İçe kapanık)

Karakter Bese'nin torunu babaannesinin yaşadığı trajediyi miras almış gibidir. Onun yaşadıklarını yaşamış gibi sakin, suskun, yalnızlık içinde ve içe kapanıktır. Oldukça hassastır ve ruhu ve bedeni birbirini tamamlayamamış, birbirinden kopuk gibidir. Ruhunu temsil eden iç sesi onun kendini tanımadığından, olgunlaşmadığından ve hüznü hapsettiğinden yakınmaktadır. Hayattan zevk almadığı, tek amacının babaannesinin inançlarının, acılarının peşinden gitmek olduğu anlaşılmaktadır.

Arkadaşları ile yaptığı etkinliklerde uyumludur. Öğrenmeyi ve bilginin peşine düşmeyi sevdiği anlaşılmaktadır.

Aktivite Bese'nin torunu üniversite mezunu bir fotoğrafçıdır. Bilimin, sorgulamanın ön planda olduğu bir evde büyümüş, matematik ve geometriye merak salmıştır. Kendi yalnızlığında sürekli iç sesi ile baş başadır. Yaşamı ağır ağır yaşamaktadır. Babaannesinden miras kalan üç dönümlük cevizlik için Dersim'e gider ve orada babaannesinin ona anlatmadığı geçmişi öğrenir. Dinlemesi bile zor acılardır. Fakat kendini oraya ait hissetmiyor, oraya sürgüne gitmiş gibi hissediyordu.

ÖRNEK ANILAR

Melankolik/Yalnız Kızeski memleketinde on gün kalmıştır. Oruç tutulacak zaman denk gelmiştir. Köydekiler kızı benimsemiş ve olan biten ile ilgili ne biliyorlarsa, neye inanıyorlarsa ona anlatmışlardır. "Orucun üçüncü günü köydeki herkes Hızır'ın bıraktığı kalıntıları gösterdi birbirine. Bu kalıntılar ya bir atın karda bıraktığı nal izleri, ya yarısı yenmiş ekmeğe ya da hala sıcak minderde. Bu anların hiçbirini yakalayamadın. Orada bulunduğun on gün boyunca göğsünde beslediğin başsızlık ve yalnızlık melankolisi tümüyle sönmüş, yerini paslı bir yoksunluk duygusu almıştı. Senin durumun bir insanın kaybettiğini kaybetmesiydi."

Hüzünlü/Kederli Bese'nin torunu eski memleketlerine gitmiştir. Orada tanıştığı köylülerde hep babaannesini anımsayacak bir şeyler bulmuştur. Babaannesine ait tüm duygular ona geçmiş gibidir. "Huriye'nin hırçınlığına, Sırma'nın eserikli bakışlarına, Frik Dede'nin kurşun ağırlığı veren suskunluğun alıştıkça köyde geçirdiğin günler boyunca babaannenini anımsamaktan kendini alamıyordun. Ölümünün üstünden epey geçmiş olsa da ondan arta kalan hüznü ur gibi besliyordun göğsünde. Nehirden dönerken babaanneninin kederi gizeminden sıyrılmaya, ona ilişkin bir görüntü anbean berraklaşmaya başladı."

Uyumlu Ankara'da üniversite okurken, soğuk bir kış sabahı arkadaşları ile Kızılırmak'a gitmiştir. Ankara'nın puslu havasından uzaklaşmaktan başka bir nedeni yoktur. "Avlanmakla ilgili bir fikrin olmadığı halde sırf arkadaşlarına uyum göstermek için Kızılırmak'a oltanı salmış, oturduğun kayaya vuran suların serpintileriyle ıslanırken iri bir yayın balığının yanlıgısını düşünmüştün uzun uzun."

Öğrenmeye meraklı Bese'nin torununun ruhu bedeninden uzak, bir türlü birbirini bulamıyor, bedeni ruhunu anlayamıyor gibidir. Ruhundaki iç sesi gittiği panayırdaki eleştirir onu. "O meraklı bakışlarını hiç sevmiyorum senin. Hele öğrenme iştahından, bilgiyle kuşanma zırhından yıldım artık. Soğuk bir edayla kalabalığı gözlemeni, sözümona pagan bir ayine katılan bütün o tek tanrılı insanların neşesini azımsayarak dudak büküşünü, fotoğraf makineni yerli yersiz kullanarak 'aslında buraya ait değilim, şöyle bir bakıp gidicem' tavrını hiç mi hiç beğenmiyorum."